

MOTYL

PIĄTEK DNIA 13. LISTOPADA 1829.

LISTY DO DZIECI POLSKICH.**LIST SIODMY.**

Warszawa dnia 13. Listopada 1829 roku.

Kochany Synu.

Kto żyje na świecie a cokolwiek myśli o swoim na świat przyjsciu, powinien znać historję to jest wiedzieć co się działo i bydź myślą na świecie. Może ci iuż Mama opowiadała o stworzeniu świata, o potopie, o Dawidzie, Salomonie, Cyrusie, Alexadrze Wielkim, Rzymianach, Barbarzyńcach i Polsce. Jeżeli nie, tobym ci radził prosić Matki o historję powszechnę *Sawickiego* lub *Kajdanowa*, dwa najdokładniejsze co do ogółu dziełka: iedno wyszło w Warszawie u Piiarów, drugie w Wilnie u Zawadzkiego. Mama ci ie zapewne daruje pod warunkiem

przeczytania i opowiedzenia *iak potrafiysz*, bez silenia się na codostowność i papuże powtarzanie. Życzyłbym abyś ze wszystkich szczegółowych historii czytał naprzód powszechnę a potem historie osobnych narodów, bo prędzej z wyobrażenia historii świata przejsz do wyobrażenia historii krajów, niżeli przeciwnie np. Byłem w ogrodzie, widziałem parter a na parterze róże, tulipany, narcyzy i t. d. Widziałem na parterze narcyzy, tulipany, róże, a byłem w ogrodzie: to jest widziałem Persów, Greków i Rzymian w szkołach, byłem na świecie. Kto więcej widział czy ten co był w ogrodzie dla tego że był na parterze, czy ten co był na parterze dla tego że był w ogrodzie?

W historii iak w geografji trzeba mieć naprzód ogólne wyobrażenie o świecie aby wiedzieć iż Europa jest jego częścią, trzeba wiedzieć o Europie aby wiedzieć że Polska w niej położona i t. d. Dla tego prosiłem Mamy żebyś nie zaczynał uczyć się historii Polskiej wprzód aż poznasz historję świata to jest aż przeczytasz *Sawickiego i Kajdanowa* iako najlepszych dotąd w języku Polskim autorów skróconej historii Powszechnej.

Przesyłam ci dzisiaj szczyptowe próbki dwóch ciał bardzo do siebie podobnych, dla tego razem zbliżonych, ażebyś je mógł na przyszłość w twej główce rozróżnić. — Uważaj znaczenia wyrazów chemicznych które z początku nie rozumiałe lepiej ci się wyłuszczą niżeli metodycznie a bez naocznego przykładu wykładane.

Minja po łacinie *Minium* zowie się chemicznie. *Drugim niedokwasem ołowiu.* (*Niedokwas* jest połączenie iakiego bądź ciała z kwasorodem, ale połączenie któremu cechy kwasu nie służą. *Kwasoród* jest to gaz wchodzący w skład powietrza).

Minja nigdzie się nie kopie ale się fabrykuje prażeniem ołowiu kilkokrotnem na mocnem ogniu. Minja używa się iako farba, funt kosztuje w Warszawie zł. 1.

Cynober (cinnabarum po łac. cinabre po fr. wzięte z greckiego *kinabra* smród) zowie się chemicznie *Siarczykiem Merkurjuszu*. *Siarczyk* iest to związek siarki z ciałem niezłożonem. Cynober bywa kopalny i robiony. Fabrykowany i oczyszczony zowie się *vermillon*, z kopalnego wydobywają żywe srebro. Utarty daje żywą farbę, na ogniu prażony traci siarkę. Przychodzi do Warszawy z Wiednia, funt kosztuje zł. 6.

B I O G R A F J E.

EHRHART.

Fryderyk Ehrhart sławny Botanik Szwajcarski urodził się roku 1747 w Holdarbane wiosce kantonu Berneńskiego z ojca Pastora: okazywał od młodości wielką ku roślinom skłonność i z własnego wyboru, osierociawszy, został farmaceutą w Norymberdze, później w Sztokholmie i Upsalu gdzie umiał zjednać sobie szacunek sławnego Linneusza na którego kursa chodził. W r. 1778 *Karol Linneusz syn* zlecił Ehrhartowi wydanie *Dodatku do systematu roślinnego Linneusza* i Ehrhart, odtąd zaczął ogłaszać rozmaite zielniki albo zbiory suchych roślin wybieranych i rozkładanych familjami, a poszukiwanych dla dokładnego zachowania. Od roku 1787 do 1792 wydał siedm tomów Ułomków historii naturalnej i otrzymał w roku 1787 dyploma botanika Iego Angielsko Królewskiej Mości. Mieszkał później w ogrodach przy Herrenhausen których wydawał katalogi roczne. Umarł w roku 1795. Prostych obyczajów, uczciwego postępowania z obcymi i w domu, zasłużył i otrzymał niepośledni szacunek.

FABRYCJUS.

Ian Chrystjan Fabrycjus najślawniejszy Entomolog (Naturalista owadów) XVIII wieku. Urodzony roku 1742 w Tanderu Xięztwie Schleswick, ukończył nauki w dwudziestym roku i udał się do Upsalu na kursa Linneusza pod nim się to ucząc, powziął myśl swojego systematu. Rozebrał naprzód pyszczek chrząszcza a ten opisawszy, pokazał Linneuszowi, podając mu projekt obrania organu iedenienia za główny charakter owadów w nowej edycji Systematu Natury. Linneusz zachęcając ucznia do dalszego postępowania tąż drogą, wymówił siebie od niej przysposobienia, tem, że już był za stary do zmieniania metody. Kwapiąc się obrać zawód, Fabrycycy został doktorem medycyny w 25 roku a wkrótce professorem historii naturalnej w Kiel. Oddał się zupełnie przeto ulubionym naukom i wydał roku 1775 *Systemat Entomologji*, który rozwinął dziełem *Charaktery klass i rodzajów* a ogłosił w roku 1778 *Filozofję Entomologji* na wzór filozofji Botanicznej Linneusza. Od tego czasu zatrudniał się nieprzerwanie ile mu obowiązki dozwalały podróżami naukowymi, w celu opisywania nieznaionych gatunków. Został był radcą stanu Króla Duńskiego i professorem Ekonomji wiejskiej i politycznej a dożywszy lat sześćdziesięciu kilku, umarł roku 1807 w Kopenhadze.

FICHTE.

Ian Bogumił Fichte ieden z najślawniejszych filozofów nowej szkoły, urodził się roku 1762 w Rammenau, wiosce Luzacji, gdzie ojciec iego był fabrykantem wstążek i utrzymywał mały handel bławatny. Pewna bogata osoba w okolicy, uderzona usposobieniem dziecięcia do nauk, oddała go do szkół, z których się wymknął dla większej wolności. Znalaziono go przy brzegu rzeki Saala

nad kartą geograficzną. Szukał drogi do Ameryki. — Wrócony do szkoły chodził do uniwersytetu w Wittembergu i Lipsku słuchając kursów urywkami. Zostawszy prywatnym guwernerem w Królewcu zaprzyjaźnił się z Kantem i ogłosił roku 1792 *Badania krytyczne wszystkich objawień* które założyły podstawę jego sławie. Podróżował potem, ożenił się z siostrzenicą sławnego Klopstoka i wydał na iaw *Materjały do sprostowania zdań o rewolucji francuzkiej* które uczyniły niemało w Niemczech wrażenia. Obrany później professorem filozofji w Iena, ogłaszał inne prace filozoficzno religijne, za iedną z których miejsce utracił. Pocieszyło go w tej okoliczności dobre przyjęcie w Berlinie gdzie swój czas między lekcje i pisma rozdzielał. Godny jego przeciwnik, Szelling, zarzucał mu zbytne przypisywanie wszystkiego mechanice i brak wyobrażenia o życiu dynamicznem. Mianowany professorem w Erlangen udał się był Fichte w r. 1806 z powodu wojennych wypadków do Rygi, skąd po zawarciu pokoju pojechał do Berlina, gdzie mianowany rektorem uniwersytetu, umarł roku 1814 z zaraźliwej choroby.

FORSTER.

Ian Rejnhold Forster, wędrownik Pruski, urodził się roku 1729 w Dirschaw Prussiech Polskich, odbył nauki w Berlinie i Halli a biegły w językach starożytnych, wschodnich i Teologii został kaznodzieją w Nassenhuben przy Gdańsku. Rosnąca co rok familja bez przybytku sposobów na jej utrzymanie, pobudziła go do przyjęcia propozycjów przesiedlenia się do nowych kolonjów Gubernji Saratowskiej. Nie długo tam bawił, został albowiem obrany Naturalistą przy kapitanie Kook w iego podróży naokoło świata. Niestety prowadzenie się Forstera w czasie

podróży ściągnęło mu nagane, postrzeżenia jego w historii naturalnej przez Admiralicję Angielską odrzucone i zasłużone podobno prześladowania zmusiły go z Anglii wyjechać. Fryderyk IIgi Król Pruski wsparł go, zapłacił długi i uczynił professorem w Halli oraz nadzorcą ogrodu botanicznego. Lecz i tam nieumiał sobie pozyskać uczniów, a namiętność gry i inne zmartwienia przyprawiły go o śmierć roku 1798.

ADAM FORSTER.

Ian Ierzy Adam syn Rejnholda Forster, urodził się w Nassenhuben przy Gdańsku roku 1754. Maiąc lat 11. ieździł z ojcem do Saratowa, potem chodził do szkół w Petersburgu, został pomocnikiem kupieckim w Londynie lecz zachorowawszy dla zbytku zatrudnienia, złączył się z ojcem w Warrington gdzie kończył pomyślnie nauki, przełożył kilka dzieł na Angielskie i dawał lekcje niemieczyny i francuzczyzny w poblizkiej szkole. Odbywwszy z ojcem podróże w około świata między 1772 a 1775 rokiem udał się 1777 do Paryża, Hollanji, Berlina. Przyjął ofiarowaną sobie katedrę professora historii naturalnej przez Land graffa Hessen Kassel, lecz opuścił ją dla katedry w uniwersytecie Wileńskim gdzie otrzymał stopień doktora medycyny. Cesarzowa Katarzyna IIga żadnym rodzaiem sławy niegardząca, chciała go użyć do wyprawy naukowej morskiej, lecz wojna Turecka temu zamysłowi przeszkodziła. Nabywszy w Niemczech sławy literackiej, został Forster pierwszym bibliotekarzem Elektora Mogunckiego, w roku 1792 obrany przez mieszkańców Moguncji do proszenia rządu francuzkiego o przyłączenie Elektoratu do Rzeczypospolitej, siedział ieszcze w Paryżu gdy Prusacy opanowali Moguncję. Zabrano mu wszystko

co miał bez wyłączenia i Rękopismów. Ubóstwiona żona zdradziła go, i gdy gotował się dla rozpędzenia smutków, do podróży na wschodzie, umarł w Paryżu 1794 r.

FORSTER.

Ierzy Forster podróżny Angielski był urzędnikiem kompanji Indyjskiej, gdy powziął śmiałe przedsięwzięcie wrócenia do Europy przez Wyższe Indje i Persję. Wyjechał z Kalkuty w Maiu 1782. W długiej i niebezpiecznej podróży przez kraie zaludnione muzułmanami nie-nawistnemi niewiernym, musiał przebrany po Azjatycku wystawić się na wszystkie niewczasy i nieprzyjemności przedsięwzięcia. Z powrotem do Londynu, wydał książkę o Indyjskiej Mitologii bardzo dobrze przyjętą. Popłynąwszy znowu do Indjów został posłem kompanji na dworze wschodnich Marattów w Nagpour gdzie umarł 1792 r.

FRYDERYK AUGUST

Fryderyk August Król Saski starszy syn Elektora Fryderyka Chrystjana, urodził się roku 1750. miał lat 13 gdy mu ojciec odumarł zostawiając go w opiece stryja Xawerego, która trwała do roku 1768. Kiedy August obejmował rządy, Saxonia znacznie była ucierpiała, lecz roztropne postępowanie młodego Elektora i talenta iego Ministra Gutschmid błogie wywarły wpływy na wszystkie części administracji. Odmówił August korony Polskiej ofiarowanej mu w roku 1791 i najdłużej wahał się przystąpić do koalicji przeciwko Francji starając się zachować najściślejszą neutralność. Gdy stosunki Saxonji z ościeniami Mocarstwami oraz położenie kraiu wciągnęły ją do wojny a bitwy pod Jena i Austerlitz, poddały ten kraj zwycięzcy, szanice Drezdeńskie skutkiem traktatu zburzono. Saxonia iednak została powiększoną i wzniesioną

do rządu królestwa. Fryderyk August jako król uczynił akces do konfederacji Reńskiej i otrzymał wkrótce pod imieniem Wielkiego Xięstwa Warszawskiego prowincje odłączone w ówczas od monarchji Pruskiej. Nowe te dostojęstwa zlane na Fryderyka Augusta, obowiązały go do utrzymania 20,000 wojska kontyngensowego dla Napoleona i walczenia w roku 1809 z Austriją. Król Saski był w liczbie Xięząt konfederacji Reńskiej którzy się znajdowali na koronacji Napoleona, lecz umiał utrzymać godność swojego stopnia i umiał wszystkie serca uprzejmością pozyskać, i gdy Napoleon po swojej klęsce 1812 roku, ieden przez Saxonję przejeżdżał, Fryderyk August podwoił względów dla sprzymierzeńca i okazał mu swą niezłamaną dowiarę, w ówczas gdy mógł iednem słowem kazać przytrzymać osobę i ukończyć wojnę. Sam wkrótce zmuszony przed Rossyjskimi wojskami ustąpić, wrócił do Drezna 12 Maia 1813 roku, po bitwach pod Bautzen i Lützen, ale po batalji Lipskiej 18 i 19, Października ostatni ten Bonapartego sprzymierzeniec, zawieziony do Berlina i w zamku z familją trzymany: aż go traktat 9 Lutego 1815 roku przywrócił na tron Saski, gdzie zarządzał rozsądnie i cnotliwie aż do śmierci przypadłej 1827 r.

S Z A R A D A.

Pierwsze i drugie powiesz na pytanie
Temu przez kogoś w nieszczęście wtrącony,
Trzecie i czwarte przy uprawie roli,
Kmiotek potniejąc prowadzi powoli,
Ach! iezliś i ty Motylem zmęczony,
Wszystko zaślawszy spij smaczno mój Panie.

96

Explication de la gravure Nro 46. *Peignoir de crêpe garni de blonde.* — Suknia krepowa garniowana blondyną.
Znaczenie przeszłej Szarady — Karolina.

W DRUKARNI PRZY ULICY LESZNO. Nro 660.